

Tėvynės sąjunga –
Lietuvos krikščionys
demokratai

Ši planą rengė: **Gabrielius LANDSBERGIS, Andrius KUBILIUS, Valentinas STUNDYS, Ingrida ŠIMONYTĖ, dr. Austėja LANDSBERGIENĖ, dr. Mantas ADOMĖNAS, Justas ŠIREIKA, Augustina ZAMUŠKEVIČIŪTĖ.**

Išsilavinę gyventojai yra ilgalaikis kiekvienos valstybės klestėjimo pagrindas. Ekonominė, demografinė ir technologinė kaita, Lietuvos siekis tapti kūrybiška inovacijų šalimi, besiremiančia savo žmonių gabumais ir intelektiniu potencialu, reikalauja kokybišką išsilavinimą kiekvienam jo siekiančiam paversti realiu, o ne tariamam valstybės tikslu. Pagrindiniu mūsų valstybės konkurenciniu pranašumu turi tapti puikiai išsilavinę, kūrybingi ir besikeičiančio pasaulio iššūkius kaip naujas galimybes vertinantys žmonės.

Deja, nuo pastarosios vizijos esame kaip niekad toli. Visą nepriklausomybės laikotarpį valstybė ir verslas investavo į technologinį šalies atsinaujinimą, įvairius infrastruktūros projektus, tačiau per mažai dėmesio skyrė visapusiškų asmenybių ugdymui – Lietuvoje gyvenančių žmonių išsilavinimui, žinioms, gebėjimams, vertybėms ir motyvacijai tapti geriausiems.

Visa tai netruko palikti sunkiai ištaisomų neigiamų pasekmių. Pastaruoju metu daugelis – nuo darbuotojų besidairančio verslininko Švenčionyse iki būsimų Tėvynės gynėjų ieškančių Lietuvos kariuomenės atstovų – vienu balsu tvirtina: mūsų šalyje vis labiau trūksta išsilavinusių žmonių. Žemus besimokančiųjų pasiekimus rodo ir tarptautinių organizacijų atliekami tyrimai, iš kurių rezultatų matyti, kad Lietuvos švietimo sistema patiria nuosmukį. Esame įsitikinę – nepakeitus pastarosios tendencijos, ilgalaikė šalies politinė, ekonominė, mokslinė ir kultūrinė pažanga taps nebeįmanoma.

Visose grandyse kokybės ir vieningo pamatinių vertybių vaizdo stokojanti švietimo sistema iš esmės nutolo nuo pagrindinio savo tikslo – išugdyti ir gyvenimui bendruomenėje paruošti asmenybes, norinčias ir gebančias kurti geresnę, vakarietišką Lietuvą. Kitaip nei pertvarkius švietimo sistemą, šios problemos išspręsti neįmanoma. Niekas kitas, o tik mes patys esame atsakingi, kad būsimos kartos taptų geresnės už buvusiasias – veiktų valstybiškai, būtų sąžiningos, išsilavinusios bei nestokotų kūrybiškumo ir iniciatyvos.

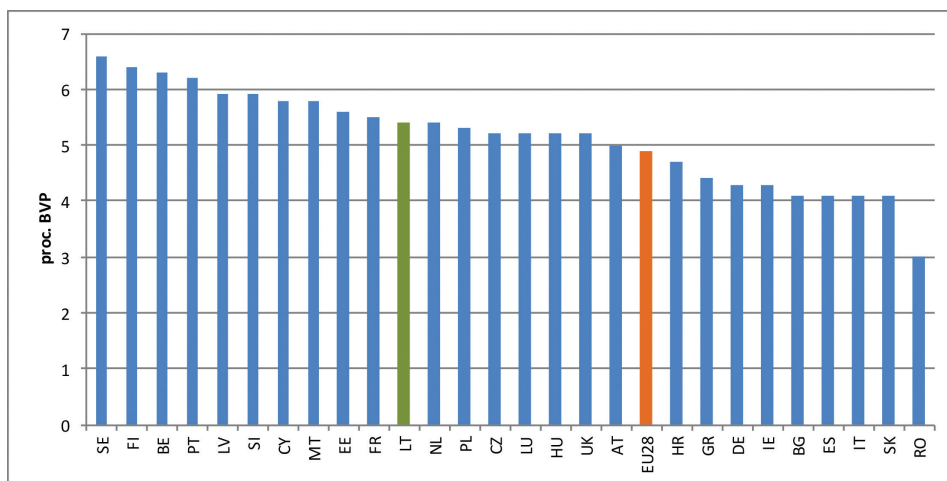
Blogėjanti švietimo padėtis Lietuvoje kelia ne tik ilgalaikius iššūkius, bet jau šiandien kuria sunkiai išsprendžiamas socioekonominės problemas. Lietuvos darbo rinkoje jau kurį laiką yra susidariusi paradoksali situacija, kai išsilavinimą įgijusiems žmonėms nepavyksta rasti darbo, o darbdaviai skundžiasi nerandantys tinkamos kvalifikacijos darbuotojų. Darbo rinkos poreikių neatitinkantis išsilavinimas sąlygoja aukštą ir ilgalaikį nedarbą, ypač jaunimo, ką tik baigusio studijas tarpe.

Ilgesnį laiką darbo susirasti nepajėgiantis jaunimas ir vyresni darbingo amžiaus žmonės dažnai kaip vienintelį sprendimo būdą pasirenka emigraciją, kartu į užsienį išsiveždami ir savo vaikus. Augantis kvalifikuotų darbuotojų trūkumas Lietuvoje riboja vietos verslo veiklą ir užsienio investuotojams signalizuoja apie nepalankias galimybes plėstis. Taip spartus tolesnis Lietuvos ekonomikos ir visuotinės gerovės augimas tampa vis sunkiau pasiekiamu tikslu.

Dabartinė situacija Lietuvos švietimo sistemoje

Lietuvoje viešosios išlaidos švietimui kaip bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis pastaraisiais metais nesiekė tarptautinių organizacijų (EBPO, UNESCO) rekomenduojamų 6 proc., tačiau viršijo Europos Sąjungos vidurkį (Pav. nr. 1). Nors Lietuvos švietimo sistemos finansavimas išlieka didesnis už Europos Sąjungos vidurkį ir ne daug tesiskiria nuo kaimyninės Estijos, tačiau Lietuvos, skirtingai nei Estijos, švietimo sistema nepasiekia pasididžiavimo vertų rezultatų ir neužtikrina kokybiško išsilavinimo kiekvienam Lietuvos gyventojui. Tarptautinių organizacijų (EBPO, TVF) vertinimu neefektyvią Lietuvos švietimo sistemos veiklą lemia ne finansavimo trūkumas *per se*, o neracionalus skiriamo finansavimo panaudojimas, t.y. mažas švietimui skiriamų lėšų veiksmingumas (efektyvumas).¹

Pav. nr. 1. Viešosios išlaidos švietimui kaip BVP dalis (proc.) ES šalyse, 2014 m.

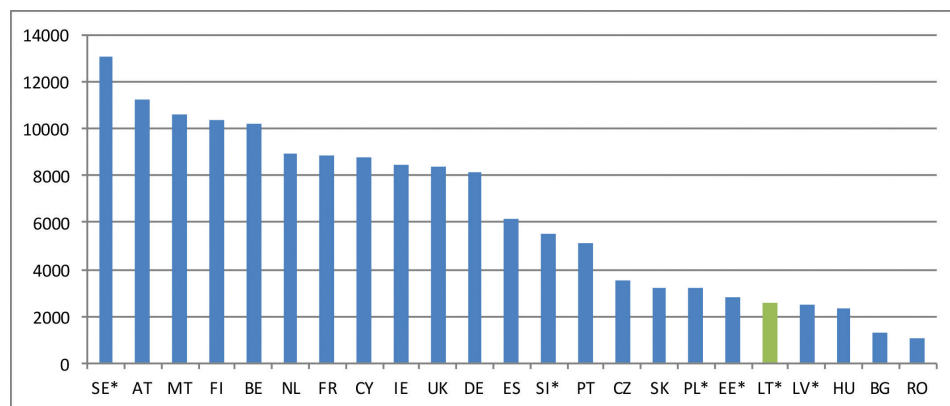
Šaltinis: Eurostato valdžios sektoriaus išlaidų suskirstymo pagal funkcijas klasifikatoriaus (angl. COFOG) duomenų bazė

Nors Lietuvos viešosios išlaidos švietimui kaip BVP dalis viršija ES vidurkį, viešosios išlaidos švietimui tenkančios vienam mokiniui yra vienos mažiausių Europos Sąjungoje² (Pav. nr. 2).

¹ Shewbridge, Claire et al. (2016), OECD Reviews of School Resources: Lithuania 2016; Coady, David & Geng, Nan (2015), From Expenditure Consolidation to Expenditure Efficiency: Addressing Public Expenditure Pressures in Lithuania, International Monetary Fund (IMF)

² Shewbridge, Claire et al. (2016), OECD Reviews of School Resources: Lithuania 2016

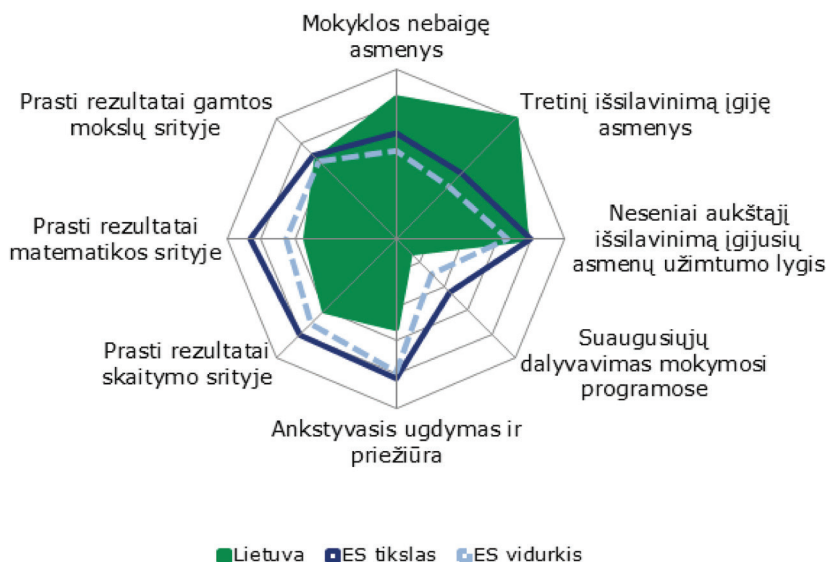
Pav. nr. 2. Švietimo išlaidos tenkančios vienam besimokančiajam (be ankstyvojo ugdymo) valstybinėje mokykloje (2013 m.)

Šaltinis: Eurostat. * 2012 m. duomenys.

Neefektyvus turimų finansinių išteklių švietimo sistemoje panaudojimas kelia didelį susirūpinimą dėl galimybių užtikrinti sėkmingą švietimo sistemos funkcionavimą. Todėl visų pirma atsakingai sieksime tikslingesnio ir veiksmingesnio švietimo lėšų panaudojimo, kad kiekvienas išleistas euras duotų didžiausią įmanomą grąžą – užtikrintų geriausią ugdymo kokybę kiekvienam besimokančiajam.

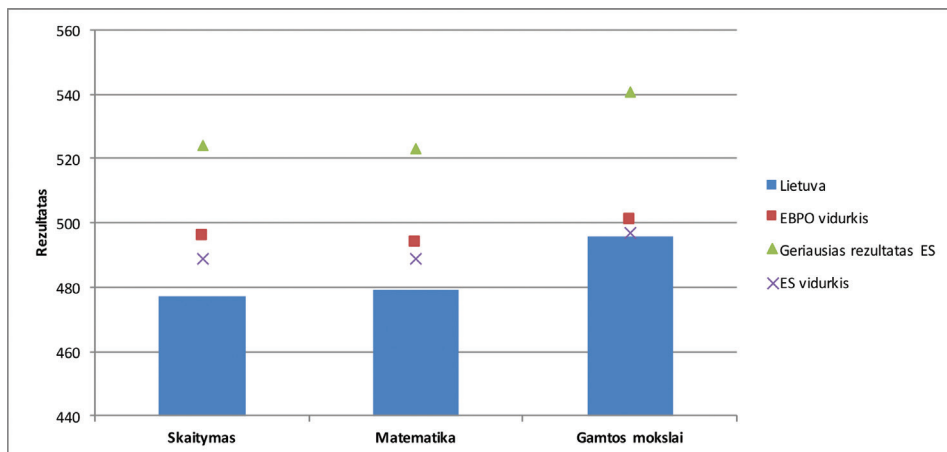
Pav. nr. 3. Lietuvos švietimo pasiekimai palyginus su ES vidurkiu ir strategijos „ES 2020“ tikslu

Šaltinis: Švietimo ir kultūros GD skaičiavimai, grindžiami Eurostato ir EBPO duomenimis. Pastaba. Pozicijos, palyginti su geriausiais (išorinis žiedas) ir prasčiausiais (centras) rezultatais.

Aukštąjį išsilavinimą įgyjančių asmenų skaičius Lietuvoje yra didelis, o mokyklos nebaigiančių asmenų (18-24 metų amžiaus grupė) palyginus su ES vidurkiu yra ne daug ir tokių žmonių nuolat mažėja (nuo 7,4 proc. 2011 m. iki 5,9 proc. 2014 m.)³. Tačiau mūsų valstybė išsilavinusių žmonių šalimi galėtų būti laikoma tik formaliai.

Pav. nr. 4 Lietuvos moksleivių pasiekimai skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų srityse (PISA tyrimas, 2012)

Šaltinis: OECD PISA

Lietuvos moksleivių pasiekimai skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų srityse yra žemi ir nesiekia nei ES, nei EBPO šalių vidurkio (Pav. nr. 4). Vidurinį, profesinį ar aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų žinios ir kompetencijos dažnai neatitinka darbo rinkos poreikių, todėl baigusiems vieną iš šių mokymo įstaigų kyla sunkumų įsidarbinant.

Dėl nepalankių sąlygų suaugusiems asmenims mokytis profesinio ir aukštojo mokymo įstaigose, suaugusiųjų (25-64 metų amžiaus grupė) dalyvaujančių mokymosi visą gyvenimą programose skaičius yra nedidelis (5 proc. 2014 m.) ir daugiau nei dvigubai atsilieka nuo ES vidurkio (10,7 proc. 2014 m.)⁴. Ikimokykliniame ugdyme nuo 4 metų dalyvaujančių vaikų skaičius (86,5 proc. 2014 m.) yra vienas žemiausių Europos Sąjungoje (ES vidurkis – 93,9 proc.)⁵.

Nors pagal aukštąjį išsilavinimą įgijusių gyventojų skaičių pirmaujame ES, šiuo rodikliu taip pat neverta skubotai džiaugtis. Mat pastaroji tendencija susijusi su žema mokslo kokybe kitose švietimo grandyse – aukštajame neuniversitetiniame moksle ir profesiniame mokyme. Kolegijų ir profesinių mokyklų nepatrauklumas studijuoti ketinantiesiems žmonėms bei universitetų taikomi žemi reikalavimai stojantiesiems yra pagrindinė priežastis, kodėl tiek daug mokyklas baigusiu absolventų nebando

³ Europos komisija, 2015 m. Švietimo ir mokymo stebėsenos biuletenis (Lietuva).

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

objektyviai įvertinti savo poreikius bei gebėjimus ir renkasi aukštojo universitetinio mokslo studijas.

Nuo Tautinės mokyklos iki Naujos Lietuvos švietimo koncepcijos

Įgyvendinant prof. dr. Meilės Lukšienės ir jos kolegų parengtą 1992 m. švietimo koncepciją buvo sukurta dabartinė Lietuvos švietimo sistema. Per šį laiką atsirado mokyklų, ugdančių kūrybiškas, motyvuotas ir aukštų akademinių rezultatų pasiekiančias asmenybes. Šiandien mažai ką stebina, kad geriausias Lietuvos gimnazijas baigę moksleiviai tobulėja garsiausiuose pasaulio universitetuose ir toli už šalies ribų garsina Lietuvos vardą.

Kita vertus vis labiau ryškėja Lietuvos švietimo sistemos bėdos. Tarptautinių tyrimų vertinimais kaimyninių šalių vaikams demonstruojant vis geresnius skaitymo gebėjimų, matematinio ir gamtamokslinio raštingumo rezultatus, Lietuvoje tokių sparčių pokyčių nepastebime. Nors dar Nepriklausomybės atgavimo pradžios švietimo dokumentuose akcentuota aiški kryptis nuo švietimo visiems pereiti prie švietimo kiekvienam, deja, nebuvo sprendžiama, kokiomis konkrečiomis priemonėmis šis tikslas turi būti įgyvendinamas. Švietimo politikos formuotojai pasuko unifikacijos, o ne individualizuoto švietimo kryptimi, todėl dabartinė švietimo sistema neužtikrina aukštos ugdymo kokybės, o geriausios bendrojo lavinimo įstaigos dažniausiai pasiekiamos tik didmiesčiuose gyvenantiems moksleiviams.

Lietuvos švietimui trūksta ilgalaiškės strateginės vizijos, todėl švietimo sistema šiaudien yra pasmerkta dreifuoti rinkiminių ciklų ir trumpalaikių iniciatyvų jūroje. Mūsų valstybei labai stinga plataus, ilgalaiškių iššūkių analize grįsto matymo, kuria linkme tobulinti švietimo sistemą. Šiandien nėra visuotinio sutarimo, ką daryti, kad švietimas mūsų šalyje atlieptų XXI a. Lietuvos ir tarptautinius iššūkius, atitiktų kiekvieno besimokančiojo poreikius ir individualius gebėjimus, užtikrintų socialiai teisingą prieigą prie kokybiško išsilavinimo ir žinių bei gebėjimų atnaujinimo. Belieka tik apgailestauti, kad pastaraisiais dešimtmečiais trūko bendrų politikų, ekspertų ir praktikų diskusijų apie naujo pobūdžio iššūkius tradicinei mokyklai, profesinių ugdymo įstaigų, kolegijų, universitetų vaidmenį, Lietuvos švietimo viziją ir jos siekius.

Šiandien Lietuvos švietimo sistemai reikia sisteminio požiūrio į tai, kur juda pasaulis, suvokimo, kur esame mes ir kokių trumpalaikių, vidutinio laikotarpio ir ilgalaiškių tikslų turime siekti. Todėl neketiname susitaikyti su dar ketveriais iššvaistytų galimybių metais Lietuvos švietimo sistemoje. Įsipareigojame pasiekti ambicingo tikslo – vykdant svarbiausius neatidėliotinus pokyčius, parengti ir pradėti įgyvendinti naują Lietuvos švietimo koncepciją. Esame įsitikinę, kad XXI a. pradžios Lietuvos švietimo koncepcija, kurioje atsispindėtų tęstinumas ir naujas požiūris į mokymą(-si), turi gimti ne „už uždaru durų“, bet visuomenei, ekspertams ir politikams atvirose diskusijose. Nauja švietimo koncepcija, apimanti visas švietimo sistemos grandis ir pateikianti strateginę Lietuvos švietimo viziją, turi tapti kelrode žvaigžde Lietuvos švietimo sistemos vystymo(si) kelyje. Naujoji švietimo koncepcija turi atsakyti į pagrindinį klausimą – kaip XXI a. geriausiai išugdyti laisvą, kritiškai mąstančią, atsakingą, kūrybingą ir tvirtą vertybinį pagrindą turinčią asmenybę?

Naujoji koncepcija turi apibrėžti, kokio pagrindinio tikslo turi siekti švietimo sistema ir kaip, kokiomis priemonėmis to tikslo bus siekiama. Svarbiausias naujos koncepcijos uždavinys turėtų būti aiškiai ir suprantamai apibrėžti pagrindinį ilgalaikį švietimo sistemos tikslą, kuris nekintamu išliktų artimiausius 20-30 metų. Tokiu ilgalaikiu tikslu laikome geriausios kokybės išsilavinimą kiekvienam besimokančiajam.

Tai – paprastai skambantis, tačiau sunkiai pasiekiamas ir didelių ilgalaikių pastangų reikalaujantis tikslas. Jis reiškia, kad visų pirma bendrojo ugdymo mokykla turi būti pertvarkyta taip, kad kiekvienas į ją atėjęs moksleivis ją paliktų ne tik įgijęs reikalingas žinias, bet ir susiformavęs kaip asmenybė. Tai reiškia, kad mokykla turės žymiai intensyviau ir efektyviau dirbti su kiekvienu vaiku ir neleisti jam prarasti motyvacijos ar paskęsti psichologinėje nesėkmių duobėje. Kiekvienam vaikui turi būti padedama tiek nesėkmės atveju, tiek ir tada, kai reikia atrasti ir vystyti unikalius gebėjimus. Kad kiekvienas vaikas būtų pastebėtas, mokykla turi pereiti prie individualaus santykio su vaiku. Tam reikia ne tik pertvarkyti mokyklų vadybą, bet ir mokytojų ruošimo sistemą, ugdymo procesą bei jo turinį, vertinimo metodus. Norėdami, kad kiekvienas mokinys būtų pastebėtas ir gautų geriausios kokybės išsilavinimą bei visą jam reikalingą pagalbą siekiant šio išsilavinimo, turime mokytojams suteikti visą reikalingą pagalbą (mokytojai-padėjėjai, socialiniai pedagogai, specialieji pedagogai) ir ugdymo proceso aprūpinimo priemones, kad jie galėtų kūrybiškai derinti efektyvų žinių kanono perteikimą, moksleivių individualių gebėjimų vystymą ir charakterio formavimą.

Tikslas suteikti geriausios kokybės išsilavinimą kiekvienam besimokančiajam Lietuvoje reikalaus, visų pirma, sistemingo dviejų esminių problemų sprendimo. Pirma – kaip individualizuoti ugdymą kiekvienoje mokykloje, siekiant užtikrinti, kad nė vienas vaikas mokykloje nebūtų „pamestas“ ir kiekvienas moksleivis tinkamai pasirengtų ne testų išlaikymui, bet būsimam gyvenimui. Antra spręstina problema – kaip panaikinti geografinius ir socialinius barjerus kiekvienam besimokančiajam gauti geriausią išsilavinimą šalia jo esančioje mokykloje.

Tik patikėję, kad naujos kokybės išsilavinimas, leidžiantis kiekvienam tvirtai žengti XXI a. keliu, yra įmanomas ir įgyvendinamas tikslas, galėsime pasiekti realių pokyčių Lietuvos švietimo sistemoje. Tikrų pokyčių pasieksime ne tik efektyviai panaudodami švietimui skiriamą finansavimą, bet ir sutelkdami intelektualinius pajėgumus bei politinę valią būtiniams sprendimams parengti ir priimti.

Ko siekiame visose švietimo sistemos grandyse?

Lietuvos ekonomikos ir žmonių gerovės augimas, visuomenės sąmoningumas ir atvirumas, tautos gyvybingumas bei demokratijos raida sietini su švietimo sistemos teikiamomis galimybėmis. Lietuvos švietimo sistema turi sudaryti sąlygas formuoti laisvai, kritiškai mąstančią, atsakingai ir kūrybingai asmenybę, gebančią suvokti esminius žmogaus ir tautos egzistencinius klausimus, siekiančią savo gyvenimo sėkmės ir svariai prisidedančią prie atviros, modernios, sėkmingos Lietuvos kūrimo ir teigiamų pokyčių įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Švietimas turi puoselėti šalies nacionalinį tapatumą, tradicijas, kultūrinę ir istorinę paveldą, sudaryti sąlygas kurtis tvirtoms bendruomenėms ir stipriems regionams.

Norėdami, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas įgytų aukščiausios kokybės išsilavinimą ir užaugtų asmenybe, galėtų dirbti geriausiai asmeninį potencialą atskleidžiantį, gerai apmokamą darbą ir rinktųsi savo šeimos ir valstybės ateitį kurti Lietuvoje, turime artimiausiu metu apsispręsti ir susitarti dėl ilgalaikės švietimo sistemos vystymo(si) vizijos, įtvirtinti ją naujoje XXI a. Lietuvos švietimo koncepcijoje, ir siekti jos įgyvendinimo.

Geriausios kokybės išsilavinimą kiekvienas besimokantysis įgis tada, kai kiekviena švietimo sistemos grandis sieks bendro pamatinio tikslo – aukščiausios ugdymo ir mokslo kokybės. Pamatiniai pokyčiai keliant išsilavinimo kokybę galimi tik tada, kai suvokiama, kad švietimo sistema yra integrali. Užuoat permainas pradėjus atskirose švietimo srityse, vienu metu būtina modernizuoti kiekvieną švietimo sistemos grandį – nuo ikimokyklinio ir pradinio ugdymo iki aukštojo mokslo ir suaugusiųjų persikvalifikavimo.

Todėl įgyvendinsime nuoseklią visų švietimo sistemos grandžių pertvarką, kad kiekvienam besimokančiajam būtų sudarytos galimybės įgyti aukščiausios kokybės išsilavinimą nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos, šeimos socioekonominės aplinkos ar specialiųjų ugdymo(si) poreikių. Kiekvienoje Lietuvos mokymo įstaigoje paskatinimo ir dėmesio privalo sulaukti kiekvienas joje besimokantis: talentams turi būti sudaromos pačios geriausios sąlygos nuosekliai ugdyti savo išskirtinius gebėjimus, tie, kurie mokosi gerai, bet galėtų dar geriau turi būti motyvuojami atrasti savo stipriąsias puses ir siekti pačių aukščiausių tikslų ir rezultatų. Tiems kuriems mokymo įstaigose sekasi sunkiausiai, turėtų sulaukti ypatingo mokytojų dėmesio ir pagalbos, kad baigę mokymo įstaigas netaptų paribio žmonėmis. Kad tai veiktų reikalingi pokyčiai švietimo sistemoje, kuriuos įgyvendinus, Lietuvoje veiks:

- kokybiškas ir prieinamas ankstyvasis ugdymas;
- į asmeninius besimokančiojo poreikius ir galimybes orientuotas bei kiekvieno moksleivio potencialą atskleidžiantis ir ugdantis bendrasis ugdymas;
- darbo rinkai reikalingus įgūdžius suteikiantis profesinis rengimas;
- Lietuvos regionų poreikius atliepiančios ir aukštą studijų kokybę užtikrinančios kolegijos;
- tarptautiniu lygiu kokybe konkurencingi ir aukščiausio lygio gabumus ugdantys universitetai.

1. Kokybiškas ir prieinamas ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas

Pagrindas žmogui tapti visaverte asmenybe padedamas dar ikimokyklinio ir pradinio ugdymo įstaigoje. Kūrybiškumas ir pasitikėjimas savimi – šios suaugusiesiems tokios svarbios savybės įgyjamos itin anksti, amžiuje tarp trejų ir penkerių metų. Dėl šios priežasties valstybė turi skirti ypatingą dėmesį patiems mažiausiems Lietuvos piliečiams. Deja, ikimokyklinio ugdymo srityje situacija šiuo metu nėra džiuginanti. Lyginant su kitomis ES valstybėmis, Lietuvoje vaikų, galinčių lankyti vaikų darželius, skaičius yra mažiausias.

Šią problemą reikia spręsti didinant ikimokyklinio ugdymo finansavimą bei prieinamumą, ypač tiems, kurie auga socialiai nesaugioje aplinkoje. Vaikams iš socialinės rizikos šeimų ankstyvas ikimokyklinis ugdymas (nuo 3-4 metų) valstybinėse mokyklose turi būti privalomas ir nemokamas. Nemokamas ankstyvas ikimokyklinis ugdymas turėtų būti prieinamas ir jaunų šeimų, dar neturinčių tvirto materialinio ir finansinio pagrindo, vaikams, o taip pat neįgaliesiems ir specialiųjų poreikių turintiems mažiesiems.

Ne mažiau svarbu užtikrinti ir tinkamą valstybinių ikimokyklinio ugdymo įstaigų administracijos kokybę. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovų skyrimas bei jų veiklos vertinimas turi būti skaidrus. Į šį procesą per sprendimo teisę turinčias bendras tėvų ir ikimokyklinių įstaigų pedagogų tarybas būtina įtraukti tėvų bendruomenes – niekas už pačius tėvus nėra labiau suinteresuotas aukščiausios kokybės vaikų ugdymu. Išsilavinusių ir savo darbui atsidavusių vadovų pritraukimas į ikimokyklinio ugdymo institucijas leistų kurti naujas programas, priimti į darbą tėvų lūkesčius ir mokinių poreikius atitinkančius auklėtojus ir nuo vaikų priežiūros pereiti prie tikro ikimokyklinio ugdymo.

2. Kiekvieno moksleivio potencialą atskleidžiantis bendrasis ugdymas

Šiandien vis dar įprastas Lietuvoje bendrojo ugdymo metodas – mokytojas, stovintis prieš panašaus amžiaus mokinių klasę – atsirado XX a. pradžioje. Jungtinės Valstijos iš „vienos klasės“ modelio, kur mokytojas dirbdavo su įvairaus amžiaus vaikais, persitvarkė į dabartinę mums įprastą daugiaklasę mokyklą tik apie 1920 metus, kai atsiradę autobusai sudarė galimybes suvežti mokinius į didesnes mokyklas. Šiandien galime tik spėlioti, kaip mokykla atrodys XXI a. viduryje, tačiau akivaizdu, jog ji iš esmės skirsis nuo tos, kurią vaikai lanko šiandien. Todėl jau dabar turime intensyviai ieškoti pamatinių atsakymų, kaip XXI a. Lietuvos mokyklose suteikti geriausios kokybės išsilavinimą kiekvienam besimokančiajam.

Kaimyninių valstybių moksleiviams rodant vis geresnius rezultatus, Lietuvoje tokia sėkme pasidžiaugti kol kas negalime. Mūsų valstybėje šiandien vis dar nėra sukurtos vienodos galimybės kiekvienam Lietuvos moksleiviui įgyti geriausios kokybės išsilavinimą. Tai matyti iš žemus Lietuvos moksleivių gebėjimus atskleidžiančių švietimo rezultatų tyrimų (PISA), žymių akademinėjų pasiekimų skirtumų tarp didmiesčiuose ir už jų ribų mokyklas lankančių jaunuolių, didelės socialinės atskirties įtakos mokymosi rezultatams.⁶ Todėl įgyvendinsime konkrečius sprendimus, kad aukštos kokybės išsilavinimas taptų prieinamas kiekvienam Lietuvos moksleiviui, nesvarbu, kurioje Lietuvos vietoje jis gyventų.

Neatidėliojant ėmęsi darbo, galime pasiekti, kad iki 2020-ųjų Lietuva tarptautiniame PISA tyrime pasiektų ES šalių vidurkį, o iki 2030-ųjų patektų tarp 20 geriausių švietimą teikiančių pasaulio šalių.

⁶ Europos komisija, Socialinę įtrauktį skatinantis švietimas ir mokymas, 2016, http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/social-inclusion_lt.htm

Nepertvarkę bendrojo ugdymo sistemos, rizikuojame būsimųjų kartų ir savo pačių ateitimi. Šio ugdymo lygmens pertvarka turi prasidėti nuo:

- 1. mokyklų administracijos atnaujinimo;**
- 2. mokytojo pašaukimo prestižo ir patrauklumo didinimo;**
- 3. mokytojų rengimo tvarkos tobulinimo;**
- 4. galimybės jau dirbantiems mokytojams kelti savo kvalifikaciją sudarymo;**
- 5. pensinio amžiaus sulaukusių mokytojų pagarbos ir padėkos programos įgyvendinimo;**
- 6. bendrojo ugdymo programų atnaujinimo.**

Pertvarkydami bendrojo ugdymo sistemą tikslingai veiksime, kad kiekvienoje Lietuvos mokykloje mokytojui būtų sudaromos sąlygos daugiau laiko skirti individualiam darbui su kiekvienu vaiku. Todėl užuot taikius vien frontalinį mokymo būdą daugiau laiko bus skirta darbui grupėse, individualių kiekvieno mokinio poreikių išsiaiškinimui. Tokiu būdu mokytojas ir mokykla padės atsiskleisti kiekvieno moksleivio stipriausioms savybėms. Gabiausių moksleivių gabumai bus lavinami ir toliau, vidutiniškai besimokantiems vaikams bus padedama pasitempti ten, kur atsiliekama ir atskleisti neišlavintus gebėjimus, o tiems, kuriems mokykloje sekasi sunkiausiai, bus ištiesta pagalbos ranka. Todėl palapsniui stiprinsime mokytojų veiklos autonomiškumą ir jiems suteiksime atsakomybės laisvę patiems pasirinkti geriausią kelią siekiant švietimo sistemos iškeltų ugdymo tikslų. Ilgainiui kiekvienas mokytojas savarankiškai spręs, kaip dirbti su savo ugdomais moksleiviais, kad šie taptų sėkmingomis ir visavertėmis asmenybėmis. Tačiau tam būtina tinkamai pasiruošti – tokią atsakomybę gali prisiimti tik labai gerai išsilavinę ir nuolat tobulėti siekiantys mokytojai.

Kiekvienas moksleivis turi būti mokomas sugyventi bendruomenėje ir pasirengti jo laukiančiam gyvenimui, kur reikės laikyti ne testus, o sugebėti analizuoti nestandartines situacijas, kūrybiškai ieškoti sprendimų kylančioms problemoms, nebijoti prisiimti atsakomybę už šiuos sprendimus ir galiausiai juos įgyvendinti. Nepaprastai svarbu, jog mokykla veiktų kaip bendruomenė ir kiekvienas jos narys neatsidurtų užribyje. Mūsų įsitikinimu mokykla turi ugdyti mąstyti ir kurti gebančias savarankiškas, tvirtą vertybinį pagrindą turinčias asmenybes. Tam mokyklose būtina sukurti tinkamą aplinką – motyvuojančią, o ne gniuždančią, kūrybišką, o ne niveliuojančią, įtraukiančią, o ne atstumiančią, atsižvelgiančią į kiekvieno moksleivio tikruosius poreikius ir gebėjimus.

Tokioje mokykloje neturi likti vietos smurtui ir patyčioms, todėl skirsime ypatingą dėmesį, kad šiuo metu mokyklose plačiai paplitęs fizinio ir psichologinio smurto reiškinys taptų praeitimi. Tam stiprinsime socialinių pedagogų, psichologų vaidmenį mokykloje, didinsime tėvų ir pačių moksleivių įtraukimą į smurto atvejų sprendimą ir prevencinius projektus.

Kadangi moksleiviai pasižymi skirtingais poreikiais ir gebėjimais, svarbu užtikrinti, kad mokykla atsižvelgtų į kiekvieno mokykloje besimokančiojo poreikius, bet kartu

nepataikautų norui mokytis kuo lengviau ir paprasčiau, o kaip tik skatintų maksimaliai išnaudoti savo potencialą ir ugdyti asmeninius gebėjimus. Todėl standartizuotus testus palaipsniui keisime kitais, į savarankišką analizę ir kūrybiškus problemų sprendimo būdus orientuotais pasiekimų vertinimo metodais. Jie padės geriau atskleisti kiekvieno mokinio potencialą ir motyvuos siekti geriausių asmeninių rezultatų.

2.1 Profesionalūs švietimo lyderiai kiekvienai mokyklai

Tyrimais įrodyta, kad mokinių pažanga priklauso nuo mokytojų ir ugdymo kokybės, o ši tiesiogiai priklauso nuo mokyklų vadovų lyderystės. Profesionalus mokyklos vadovas stebi ir skatina mokytojų profesinį tobulėjimą, vertina savo ir mokyklos darbą ir pasiekimus, aktyviai bendradarbiauja su tėvais, socialiniais partneriais ir kitomis institucijomis, kuria bendruomenę telkiančią atmosferą. Todėl labai svarbu užtikrinti, kad kiekvienai mokyklai vadovautų iniciatyvūs ir inovatyvūs profesionalai, išmanantys vadybos subtilybes, pedagogiką, mokykloje dėstomus dalykus, ir kuriantys motyvacinę aplinką skatinančią tobulinti ugdymo procesą ir gerinti visų mokinių mokymosi rezultatus.

Šiandien švietimo įstaigų vadovus atranka komisijos, sudarytos iš savivaldybės, tėvų ir mokytojų bei centrinės valdžios atstovų. Ši sistema skatina politiniais išskaičiavimais grįstus paskyrimus. Paskirti direktoriai dažnai nėra profesionalūs švietimo srities vadybininkai, suprantantys XXI amžiaus ugdymo iššūkius ir turintys pakankamai žinių ir patirties, kaip ugdyti visavertes asmenybes. Tačiau būtent jie sprendžia pavaduotojų, mokytojų įdarbinimo, ugdymo planų rengimo ir kitus svarbius mokyklų veiklos klausimus.

Mokyklų vadovų atranka turi būti paremta jų aukšta kvalifikacija ir vadybiniais gebėjimais, o ne politiniais kriterijais. Remsimės geriausia Vakarų praktika ir į mokyklų vadovybės atranką per sprendimo galią turinčias tėvų ir pedagogų tarybas mokyklose įtrauksime tėvus bei socialinius mokyklos partnerius.

2.2 Gerosios praktikos sklaida tarp mokyklų

Gerąsias ir pasiteisinusias praktikas sėkmingose mokyklose būtina pakartoti ir kitur. Šių praktikų sklaida ypač svarbi į tas mokyklas, kurioms įgyvendinti ugdymo tikslus sekasi sunkiausiai. Kad tokia sklaida taptų įmanoma, būtina suprasti objektyvią padėtį mokyklose. Todėl sukursime ir įdiegsime vieningą mokyklų veiklos vertinimo sistemą.

Toks vertinimas padės deramai planuoti ugdymo strategiją kiekvienoje mokykloje ir leis įvertinti realų mokyklos įnašą į ugdymo pažangą. Su ugdymo iššūkiais sunkiai susidorojanti mokinį gavę ir vidutinių rezultatų pasiekti padėję mokytojai ir mokyklos neturi būti vertinamos prasčiau nei mokyklos, pradėjusios nuo stipraus mokinio ir padėjusios jam pasiekti pačių aukščiausių rezultatų.

Sudarysime sąlygas geriausius rezultatus ir pažangą rodančioms mokykloms replikuoti savo sėkmę – finansuosime gerųjų ugdymo praktikų sklaidos programą, padėsiančią pakartoti sėkmingų mokyklų veiklos modelius, diegiant jau pasiteisinusią ugdymo praktiką ir vadybos metodus probleminėse mokyklose.

2.3 Kad gabiausieji rinktųsi mokytis – gražinsime prestižą mokytojo pašaukimui

Raktas į ugdymo kokybę yra mokytojas. Mokytojo profesija yra viena iš pašaukimo reikalaujančių profesijų (lot. *professio* – pašaukimas), kurią renkamosi ne vien dėl finansinio atlygio. Būtent nuo mokytojo profesionalumo, asmenybės, motyvacijos ir autoriteto didžiausia dalimi priklauso ir mokinių pažanga, ir atmosfera mokykloje, ir ugdymo kokybė. Todėl kelią iš mokyklos krizės pradėsime būtent nuo mokytojų.

Perėjimas nuo unifikuoto prie individualizuoto ugdymo reiškia žymiai didesnę mokytojų atsakomybę už ugdymo turinį ir sėkmingą jo perteikimą kiekvienam besimokančiajam, todėl Lietuvai būtinas naujas požiūris į mokytojų rengimą. Nemaža dalis šiandien mokyklose jau dirbančių ar dar tik pradedančiųjų mokytojų nėra pasiruošę savo ugdytinių parengti XXI amžiaus iššūkiams. Deja, dabartinė mokytojų rengimo sistema negali atliepti nei mokyti norinčių žmonių, nei kokybišku mokymu suinteresuotų moksleivių lūkesčių.

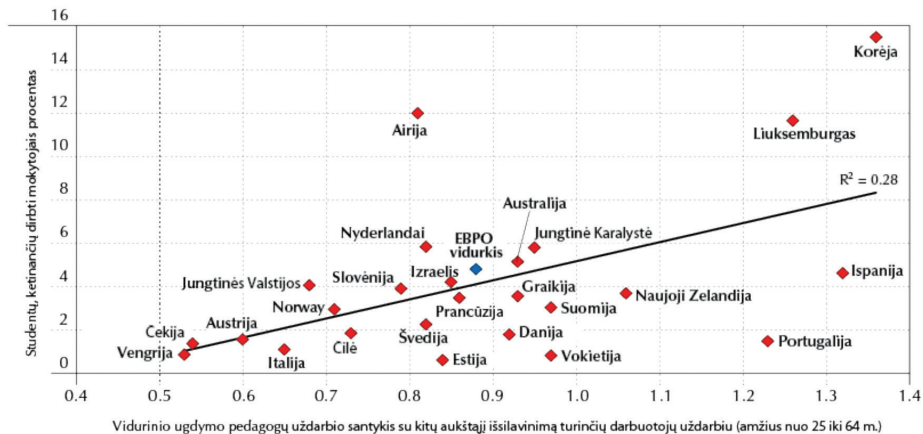
Mokyklos atsinaujinimui nepadeda ir tai, kad mokytojo profesija laikoma viena mažiausiai prestižingų, nepaisant grįžimą į mokyklą skatinančių tikslinių programų, mažai gabiausių abiturientų renkasi edukologijos studijas.

Trumpuoju laikotarpiu ieškant sprendimų mokytojų persikvalifikavimo galimybėms ir mokytojų skaičiaus Lietuvoje optimizavimui, svarbu sudaryti palankias sąlygas motyvuotiems ir geriausiai išsilavinimą įgijusiems jauniems žmonėms rinktis mokytojo profesiją. Mokytojų bendruomenė Lietuvoje sparčiai sensta, o dabartinės sąlygos mokytojų darbo rinkoje nemotyvuoja jaunų ir gabių žmonių rinktis mokytojo kelią ir dirbti su gančia Lietuvos ateitimi.

Siekiant į mokyklas pritraukti motyvuotų ir su moksleiviais dirbti norinčių jaunų žmonių, būtina pasinaudoti jau pasiteisinusia gerąja praktika. Todėl šiuo metu vykdomai programai „Renkuosi mokytis” reikia suteikti naują postūmį, ją transformuojant pritaikius Lietuvoje jau pasiteisinusį (pavyzdžiui, „Kurk Lietuvai”) valstybės agentūros modelį. Prestižinė geriausių mokytojų konkurso būdu atrenkanti ir patrauklų atlyginimą siūlanti jaunų profesionalų įdarbinimo mokyklose agentūra galėtų tapti geru pagrindu pradėti naujosios kartos perspektyvių pedagogų atvedimą į mokyklą. Darbo patirties mokyklose įgavę programos absolventai turėtų galimybę grįžti į agentūrą ir prisidėti prie švietimo sistemos tobulinimo darbų. Ilgainiui ši agentūra taptų pagrindine bendrojo ugdymo reformų varomąja jėga Lietuvoje.

Tyrimai patvirtina (Pav. nr. 5), kad didesnis darbo užmokestis tiesiogiai sietinas su didesne motyvacija rinktis mokytojo profesiją. Todėl, siekiant, kad mokytojo profesija taptų patrauklia ir prestižine, būtina užtikrinti nuoseklų mokytojų atlyginimų augimą.

Pav. nr. 5. Kurių šalių studentai ketina dirbti mokytojais?

Šaltinis: OECD „PISA in Focus. Who wants to become a teacher?“ p. 4

Siekiant atkurti mokytojo profesijos prestižą, reikia ilgalaikės atlyginimų kėlimo programos, ypač pradedantiems dirbti mokytojams, kad žemi atlyginimai už sunkų ir daug jėgų reikalaujantį darbą neatbaidytų gabių ir ambicingų abiturientų rinktis šį kelią. Su investavimu į mokytojus siejama ir pavydėtina Lenkijos švietimo sistemos pažanga, ištempusi Lenkiją nuo atsiliekančių (2000 m.) prie vienos iš kokybiškiausių švietimą teikiančių šalių (2012 m.).

Šį tikslą pasiekti įmanoma įgyvendinus du sprendimus – nustačius, kad dabartinis vidurinio ugdymo pedagogų atlyginimų fondas nebūtų mažinamas žemiau esamos ribos net ir tuo atveju, jei pedagogų skaičius mažėtų, o taip pat įvedus mokytojų atlyginimų indeksavimą. Dėl to keisime apmokėjimo už bendrojo lavinimo pedagogų darbą tvarką – iki 2020 m. tarifinę (valandinę) atlyginimo sistemą pakeis mokytojų darbo poreikiams pritaikyta etatinė sistema.

Lietuvoje po ketverių metų vidutinis minimalus mokytojų atlyginimas turi siekti 75 proc. nuo BVP per capita, o maksimalus – 135 proc. (Dabar Lietuvoje mokytojų atlyginimų ribos sudaro atitinkamai 32,3 ir 59,4 proc. nuo BVP per cap., o Vokietijoje – 129,4 ir 211 proc.)

Tačiau vien tik atlyginimų neužtenka grąžinti prestižui į mokytojo pašaukimą ir mokytojo autoritetui atkurti. Mokytojai turi būti gavę aukščiausią savo dėstomos srities išsilavinimą, būti geriausių universitetų absolventai. Todėl reikia ryžtingai užbaigti edukologijos monopolio ardymą, įdiegiant edukologinius modulius geriausiuose šalies universitetuose, kad juose studijuojantis studentas, pajutęs pašaukimą mokytojauti, galėtų pasirinkti ir bestudijuodamas įgyti edukologijos profilį, kuris leis jam dėstyti mokykloje. Tik taip į mokyklą galės ateiti geriausi savo dalyko žinovai.

Stiprindami pedagogo veiklos autonomiškumą ir jo atsakomybę už ugdymo tikslų įgyvendinimą, nuosekliai pereisime prie reikalavimo, kad kiekvienas mokytojas būtų

įgijęs magistro laipsnį. Lietuvai reikia eiti Vakarų valstybių pramintu keliu ir leisti universitetams laisvai siūlyti pedagoginę kvalifikaciją bakalauro laipsnį jau įgijusiems žmonėms. Šiuo metu mokytoju nusprendęs tapti universiteto absolventas už tai turi sumokėti papildomai. Įgijusiam specialybę pasirinktame universitete absolventui turi būti suteikta galimybė apsispręsti, ką toliau veikti – dirbti, toliau gilinti akademinės žinias ar tapti bendrojo arba ikimokyklinio ugdymo pedagogu. Po tokių pokyčių atsinaujinsi mokytojų bendruomenė taps labiau motyvuota ir tinkamai paruošta darbui XXI a. Lietuvos švietimo sistemoje.

Dabar dirbantys mokytojai dar ilgą laiką sudarys mūsų švietimo sistemos stuburą, kol pagal naują sistemą paruošti mokytojai pradės darbą mokyklose. Kad vidurinio mokslo sistemos pertvarka trumpuoju laikotarpiu įgautų pagreitį sieksime trijų pokyčių. Pirmiausia daugiau mokytojo laiko bus skirta darbui su vaikais ir tėvais. Antra – mokytojams suteiksime daugiau laisvės renkantis, kaip pateikti ugdymo turinį. Trečia – iš esmės sustiprinsime bendrojo lavinimo pedagogų kvalifikacijos kėlimo bei nuolatinės atestacijos sistemą ją centralizuodami ir įvardindami konkretų valstybės užsakyamą, kokias kvalifikacijas turi įgyti visi su moksleiviais dirbantys pedagogai.

Viena vertus, mokytojo žinios ir kvalifikacija sparčiai besikeičiančioje visuomenėje reikalauja reguliariai atsinaujinti ir tobulėti. Kita vertus, mokytojus ilgainiui išsekina nuolat patiriamas psichologinis krūvis. Todėl siūlome šiuos du dalykus išspręsti vienu ypu: analogiškai akademiniam *sabbaticals*, įvesti „tobulėjimo atostogas“. Šešerius metus mokykloje atidirbę mokytojai septintuosius metus, gaudami pilną atlyginimą, galėtų praleisti tobulindamiesi, gilindami ir atnaujindami žinias, įgydami papildomų kvalifikacijų – ir grįžti į mokyklas atsigavę, nešdami naują kokybę.

2.4 Persikvalifikavimo galimybės mokytojams

Ne visi mokytojai gali vyti sparčius pokyčius ir nuolat atnaujinti savo žinias. Dalis karjeros pradžioje pašaukimą turėjusių mokytojų ilgainiui nusprendžia norintys keisti savo specialybę. Deja, mokyti nebenorintys, pensinio amžiaus sulaukę ar priartėję prie jo mokytojai Lietuvoje vengia keisti darbo pobūdį ar palikti švietimo sistemą dėl menkų persikvalifikavimo galimybių ir nepakankamų socialinių garantijų palikus darbą.

Mokytojų kaitą stabdo ir tuo nesuinteresuota mokyklos administracija bei atestacijos trūkumas. Šias sistemines problemas padės išspręsti mūsų pasiūlyta ankstyvosios pensijos programa, užtikrinanti orų ir finansiškai saugų gyvenimą baigus mokyti, ir naujos adekvačios persikvalifikavimo galimybės (pavyzdžiui, mokytojams pasiūlant perkvalifikavimo į socialinius pedagogus, specialiuosius pedagogus, bendruomenių socialinius darbuotojus galimybę ir atitinkamas programas ir pan.).

2.5 Mokytojo orių darbo sąlygų užtikrinimas

Labai svarbu mokytojams sudaryti pačias geriausias darbo sąlygas dirbti ir siekti geriausios ugdymo kokybės kiekvienam mokykloje besimokančiam vaikui.

Mokytojai, dirbdami savo darbą, turi turėti ir aiškią teisinę apsaugą – dabar jie dažnai

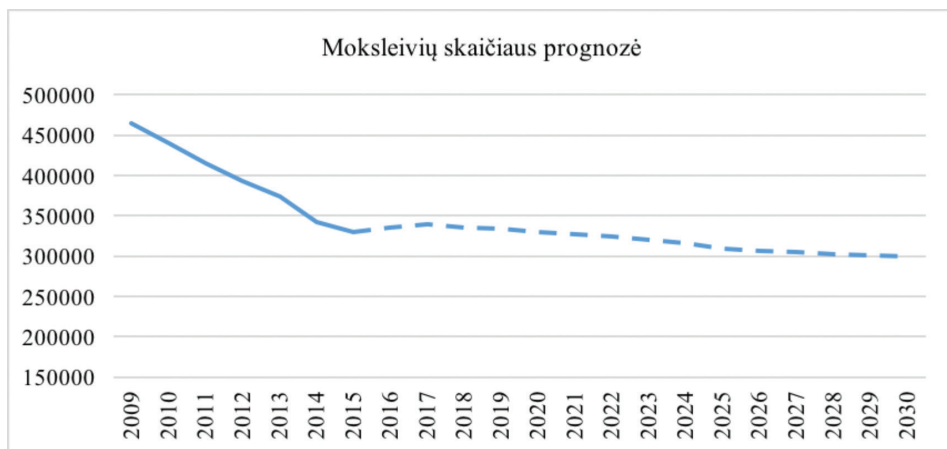
pasijunta beteisiai, nepajėgūs atlikti sąžinės ir sveiko proto diktuojamų savo pareigų: sutramdyti kitus terorizuojantį neklaužadą, užkirsti kelią patyčioms, pasipriešinti asociacijai ir žalingam elgesiui.

Šiuo metu Lietuvoje dešimčiai moksleivių tenka vienas vidurinio ugdymo pedagogas. Toks moksleivių ir mokytojų skaičiaus santykis yra vienas mažiausių visoje Europos Sąjungoje. Ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje viena pažangiausių vidurinio ugdymo sistemų garsėjančioje Suomijoje vienam mokytojui tenka 15 mokinių, Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje – 16 (Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai priklausančių valstybių vidurkis – 15 mokinių tenkančių vienam mokytojui). Ilgainiui mažėjant Lietuvos moksleivių skaičiui (Pav. nr. 6), vienam mokytojui tenkančių moksleivių skaičius mūsų šalyje turi artėti prie EBPO vidurkio.

Padėsime mokytojams tinkamai susitvarkyti su jiems tenkančiu krūviu ir atliepti individualius moksleivių poreikius. Todėl kiekvienoje mokyklose, atsižvelgiant į mokinių, mokytojų skaičių ir jų poreikius, dirbs reikalingas skaičius mokytojų padėjėjų, socialinių pedagogų, psichologų, karjeros specialistų ir kitų ugdymo procese svarbų vaidmenį atliekančių darbuotojų.

Dar vienas aspektas – nebeturi likti „laisvų pamokų“ dėl susirgusio ar neatvykusio mokytojo. „Langus“ užpildys kiekvienos savivaldybės žinioje esantys pakaitiniai mokytojai, kurie, iškilus reikalui, nuvyks ten, kur reikia pavaduoti, jei mokykla neišsiverčia savo išteklių.

Pav. nr. 6. Moksleivių skaičiaus kitimo prognozė (2016-2030)

Kad kiekvienas mokytojas turėtų visas reikiamas priemones pasirinktiems ugdymo metodams įgyvendinti, užtikrinsime adekvatų pedagoginio proceso finansavimą. Todėl rūpestis kanceliarinėmis prekėmis, vadovėliais, laboratorijomis, informacinių technologijų ir ryšio priemonėmis bei kitomis didaktinėmis priemonėmis nebebus nuolatinis mokytojo darbo palydovas.

Tam kad mokytojai turėtų daugiau laiko ir galimybių įvertinti kiekvieno vaiko poreikius ir galimybes, dėl tinkamiausių ugdymo metodų diskutuoti su tėvais ir mokyklos bendruomene, žymiai sumažinsime mokytojams tenkančią švietimo biurokratiją ir reguliavimo „iš viršaus“ apimtis.

2.6 *Efektyvesnė mokyklų veikla*

Visuomenės senėjimas, mažas gimstamumas ir didelio masto emigracija, kurios metu išvykstantys darbingo amžiaus žmonės kartu išsiveža ir savo vaikus, kelia klausimų dėl mokyklų tinklo efektyvumo Lietuvoje. Per dešimtmetį (2005-2015) mokyklų skaičius Lietuvoje sumažėjo nuo 1429 iki 1193, t.y. 17 proc.⁷ Dėl Lietuvoje nuosekliai mažėjančio mokinių skaičiaus (klasėse), Lietuvoje jau kurį laiką natūraliai mažėja ir mokyklų skaičius.

Vidutinis klasės dydis Lietuvoje šiandien yra dvylika moksleivių. Pasitaiko atveju, kai rajoninių mokyklų klases tesudaro 3-4 mokiniai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad mokinių skaičius klasėse mažėja ne tik mažų miestelių mokyklose Lietuvos regionuose, bet ir šalies didmiesčiuose⁸. Tokios klasės yra šildomos, renovuojamos ir aprūpinamos brangia įranga, skirta daug didesniai mokinių ir mokyklos darbuotojų skaičiui. Tai yra vienas neefektyviausių valstybės lėšų panaudojimo pavyzdžių, darančių neigiamą įtaką bendrai ugdymo kokybei.

Todėl norint sėkmingai pertvarkyti bendrojo ugdymo sistemą, neįmanoma išvengti mokyklų tinklo pertvarkos klausimo. Iki šiol šis procesas vis dar vyksta stichiškai ir nevaldomai. Dėl to pralaimi tiek nuolatinį netikrumą dėl ateities patiriantys mokytojai, tiek ir aukštos mokslo kokybės negaunantys moksleiviai, kurie mokydami labai mažose klasėse praranda galimybę lavinti socialinius gebėjimus, dirbti grupėse ir mokytis sugyventi įvairialypėje bendruomenėje.

Mokyklų optimizacija nebegali vykti sporadiškai, ji turi turėti aiškią kryptį ir būti labai glaudžiai integruota su šalies regionine politika. Negalima į mokyklą, ypač regionuose, žvelgti tik kaip į ugdymo įstaigą, neatsižvelgiant į jos atliekamą platesnį vaidmenį siekiant užtikrinti regiono kultūrinę, socialinę ir ekonominę raidą. Išgrynintos mokyklos modelis, kuris tinka miestams, kaimo vietovėse dėl neigiamos demografinės kaitos tendencijų neveikia efektyviai, todėl regionuose labai svarbu kurti naujus mokyklos veiklos modelius – integruotus kultūros ir švietimo centrus, kur mokykla būtų kartu ir kultūros bei bendruomenės centras.

Nors rajonų savivaldybių administracijos supranta mokyklų tinklo pertvarkos būtinybę, dažnai tam priešinasi, nes sutaupytos ugdymo krepšelių lėšos grąžinamos ne į savivaldybės, bet į valstybės biudžetą. Kad savivaldybės būtų labiau motyvuotos prisidėti prie efektyviai veikiančio bendrojo ugdymo tinklo sukūrimo, šias lėšas reikėtų grąžinti į savivaldybių švietimo biudžetus. Taip atsirastų daugiau galimybių mokytojams didinti atlyginimus.

⁷ SVIS

⁸ Shewbridge, Claire et al. (2016), OECD Reviews of School Resources: Lithuania 2016

2.7 Bendrojo ugdymo programų atnaujinimas

Universitetuose dirbantys pedagogai pastebi, kad Lietuvos moksleiviai į aukštąsias mokyklas įstoja silpnai mokėdami svarbiausias mokyklines disciplinas, pavyzdžiui, matematiką ar anglų kalbą. Dėl šios priežasties Lietuvoje sudėtinga trumpinti aukštojo mokslo studijų laiką – studentams universitete tenka mokytis tai, ko neišmoko mokykloje. Todėl svarbu atnaujinti bendrojo ugdymo programas iš pagrindų sustiprinant matematikos, informacinių technologijų, gamtos mokslų ir kalbų (taip pat ir lietuvių) mokymą, o taip pat į susijusias bendrojo ugdymo disciplinas integruojant logikos, filosofijos ir finansinio raštingumo dalykus.

Dabartiniai mokiniai savarankiškomis asmenybėmis taps tik gavę į tarptautiškumą orientuotą išsilavinimą. Todėl vidurinio ugdymo grandyje itin svarbų vaidmenį turi vaidinti aukščiausios kokybės užsienio kalbų mokymas. Vidurinio ugdymo švietimo grandžiai iškelsime ambicingą tikslą, kad kiekvienas mokyklą baigęs vaikas gerai mokėtų ne mažiau nei dvi užsienio kalbas. Siekiant šio tikslo, valstybinius užsienio kalbų egzaminus ilgainiui pakeis tarptautiniu lygiu pripažįstamų užsienio kalbų egzaminų (IELTS, TOEFL, TestDaf, DALF ir kitų) standartus atitinkantys egzaminai. Esame įsitikinę, kad mokyklose savo vietą turi atrasti ir klasikinių kalbų – graikų bei lotynų – mokymas.

2.8 Žmogų vertybiškai ugdanti mokykla

Vertybinis ugdymas nors ir trumpai minimas oficialiuose švietimo dokumentuose, iš tikrųjų lieka švietimo sistemos paraštėse, o turėtų būti viso ugdymo proceso pagrindas. Turime kalbėti apie vertybių integravimą į ugdymo turinį, kuris būtų grįstas vientisu pasaulėvaizdžiu, padedančiu vaikui suprasti save, visuomenės gyvenimą ir pasaulį. Mokykla turi teikti vieningą pamatinių vertybių vaizdą, kurį interpretuojant galimas pažiūrų skirtumas ir dialogas, bet ne vertybinis konfliktas. Tik tuomet gali vykti kryptingas ugdymas.

Ugdymo turinys turi būti peržiūrėtas iš vieningos humanistinių, patriotinių, pilietinių nuostatų, šeimos, kitų moralinių vertybių pozicijos. Už valstybės, t.y. visų piliečių, lėšas negalime leisti, kad mokykla ugdytų nuostatas, kurios skatintų būsimojus piliečius nesieti savo ateities su Lietuva, skatintų išvykti - savo ir savo šeimos gerovę kurti svetur. Todėl turime įvardinti vertybinius orientyrus ir siekti, kad mokykla mokymosi procese remtųsi tokia vertybių sistema, kuri leistų vystytis sąmoningai, atsakingai, kultūringai, pilietiškai asmenybei ir būtų palanki valstybės išlikimui ir klestėjimui.

Mokykla turi orientuotis į visavertės asmenybės ugdymą – tokios, kuri paskui galės pati mokytis, įgyti naujas žinias ir įgūdžius, perkurti, koreguoti ir plėsti iš mokyklos atsineštą pažinimą. Tokios asmenybės neišaugs be humanistinių disciplinų, be kurių neliks kūrybingumo, visapusiškai išsilavinusio asmens, laisvo žmogaus ugdymo.

Konkrečiais rodikliais vertybinio ugdymo pasiekimus įvertinti sunku, o greičiausiai ir neįmanoma. Tačiau, manome, kad investuodami į mokytojus, kokybišką jų parengimą ir konkurencingą darbo užmokestį, taip pat siekdami, kad mokytojo profesiją

rinkęsi pilietiškai, protingi ir kūrybingi žmonės, galime tikėtis, kad pamatinių vertybių diegimas bus integruotas į vaikų ugdymo procesą, kad tikslingas vertybinis ugdymas leis pasiekti vertybinį mokyklų ir visuomenės atsinaujinimą.

2.9 Tikslingas rengimas karjerai bendrojo lavinimo mokyklose

Esame įsitikinę, dar bendrojo lavinimo mokyklose besimokantiems jauniems žmonėms turi būti sudaromos sąlygos ir galimybės kuo geriau įsivertinti savo poreikius ir norus, kad planuodami karjerą mokiniai galėtų priimti objektyvia informacija ir praktine patirtimi pagrįstus sprendimus dėl jų tolesnio profesinio tobulėjimo kelio, todėl ypatingą dėmesį skirsime profesiniam informavimui ir karjeros planavimui. Bendrojo lavinimo mokyklose suteiksime mokiniams galimybę susipažinti su skirtingomis profesijomis, valstybės prioritetinėmis ūkio šakomis, profesinio ir aukštojo ugdymo įstaigų privalumais ir trūkumais, karjeros galimybėmis baigus vieno, ar kito tipo ugdymo įstaigą. Todėl ketiname investuoti į profesinio orientavimo ir karjeros planavimo įrankių tobulinimą ir kūrimą.

Atsižvelgdami į kiekvieno vaiko poreikius ir galimybes, siūlysime nuo 8-9 klasės įvesti kasmetinę ir visiems moksleiviams privalomą savaitės trukmės praktiką privačiajame arba valstybiniame sektoriuje. Reali praktika padės mokiniams atsakingiau planuoti profesinę ateitį, išsiaiškinti savo poreikius ir lengviau pasirinkti profesiją. Taip bus sukurta prielaidos į profesinio ar aukštojo mokymo įstaigas įstoti labiau motyvuotiems ir iš anksto geriau pasiruošusiems mokiniams. Karjeros pamokos turi tapti integruota pagrindinio ugdymo programos dalimi, kuri būtų prieinama ne tik didmiesčiuose besimokantiems vaikams. Tokių pamokų metu atliekami savianalizės testai, vykdomos individualios konsultacijos, išvykos į įmones ir kitos priemonės leistų mokiniams geriau pažinti save ir išsiaiškinti profesinius polinkius. Manome, kad šios priemonės geriausiai padėtų vaikams (o kartu ir jų tėvams bei mokytojams) objektyviai įvertinti, kokia mokymo įstaiga ir profesija labiausiai atlieps mokinio gebėjimus ir lūkesčius, taip užtikrinant geriausią karjeros planavimo kelią.

3. Darbo rinkos poreikius atliepiantis profesinis lavinimas

Pastarąjį dešimtmetį profesinio mokymo srityje įgyvendinami projektai – steigiami sektoriniai praktinio mokymo centrai, modernizuojama dalies profesinių mokyklų infrastruktūra, kuriamos modulinės profesinio mokymo programos ir pan. – skatina tam tikrus pokyčius profesinio ugdymo sistemoje, tačiau vis tiek neužtikrina glaudaus profesinių mokyklų ir verslo bendradarbiavimo, efektyvaus modernios infrastruktūros panaudojimo ir sėkmingai veikiančios praktinio parengimo sistemos. Profesinių mokyklų absolventų kompetencijos, praktiniai įgūdžiai ir įgyta kvalifikacija vis dar dažnai prasilenkia su darbo rinkos poreikiais, o tai lemia aukštą jaunimo nedarbą, riboja vietos įmonių veiklą ir užkerta kelią į Lietuvą pritraukti daugiau užsienio investuotojų, todėl labai svarbu siekti permainų profesinio mokymo srityje.

Pagrindinis šių permainų tikslas – patobulinti profesinio mokymo sistemą taip, kad ji taptų konkurencinga, kokybiška, lanksčia ir gebančia išugdyti darbuotojus, kurių

žinios ir įgūdžiai atliepia darbo rinkos tendencijas ir poreikius. Kad profesinio mokymo potencialas būtų tinkamai išnaudotas, o profesinio ugdymo sistema parengtų verslo lūkesčius ir poreikius atitinkančius kvalifikuotus profesionalus, labai svarbu užtikrinti nuolatinį ir sistemingą profesinių mokyklų ir verslo įmonių bendradarbiavimą.

Tai yra tikroji efektyvaus profesinio ugdymo sėkmės sąlyga, nuo kurios priklausys, ar augs profesinio mokymo įstaigų veiklos kokybė bei prestižas ir didės profesines mokyklas besirenkančiųjų mokinių skaičius. Būtent glaudus verslo ir profesinio ugdymo įstaigų bendradarbiavimas apspręs, kaip sėkmingai bus įgyvendinti pokyčiai, siekiant panaikinti neatitikimą tarp realių darbo rinkos poreikių ir profesinių mokyklų absolventų įgytų kompetencijų.

Tikime, kad mūsų valstybė vis dar turi unikalią galimybę iš esmės pagerinti Lietuvos profesinio mokymo sistemą, kad taip įvyktų, reikalinga vizija, aiški politinė valia ir konkretūs veiksmai. Geros specialybinių išsilavinimą teikiančios mokslo įstaigos turi veikti ne tik trijuose Lietuvos didmiesčiuose, bet ir likusiuose Lietuvos regionų centruose atsižvelgdamos į regionų plėtros strategijose numatytas regionų ekonominės plėtros gaires. Tokiu būdu į regionus ateinantis verslas bus užtikrintas, kad net ir mažesniuose miestuose jam netrūks tinkamai paruoštų reikiamos kvalifikacijos darbuotojų, o regionuose besimokantys žmonės turės galimybę įsidarbinti ir tinkamai išnaudoti savo potencialą.

3.1 Lietuvai – Vokietijoje pasiteisinusi profesinio mokymo sistema

Lietuva turi perimti geriausią tokių šalių, kaip Vokietija ar Austrija patirtį plėtojant profesinio ugdymo sistemą. Dualinio profesinio mokymo sistema, kurią sudaro dvi dalys: teorinė dalis profesinio mokymo įstaigoje ir praktinė dalis įmonėje, užtikrina stabilų įmonių, socialinių partnerių ir profesinio mokymo įstaigų bendradarbiavimą ruošiant darbo rinkos poreikius atitinkančios kvalifikacijos specialistus. Visų suinteresuotojų šalių įsitraukimas į darbuotojų ugdymo procesą užtikrina bendrą atsakomybės jausmą už paruoštų darbuotojų kokybę ir jų tinkamumą darbo rinkai. Todėl bendradarbiaudami su profesinėmis mokyklomis ir verslu, ir atsižvelgdami į jau vykstančius pokyčius profesinio lavinimo sistemoje, sieksime, kad Lietuvoje būtų pritaikomi dualinio profesinio mokymo sistemos elementai. Manome, kad tai kelias, kuriuo Lietuva turi žengti tobulindama profesinio lavinimo sistemą, kurdama mokymo pameistrystės forma tradicijas ir užtikrindama bendradarbiavimo kultūros plėtrą.

3.2 Nuo mokyklinės mokymosi formos prie pameistrystės

Esame įsitikinę, kad Lietuvoje yra tinkamos sąlygos įgyvendinti pameistrystę grįstą profesinį mokymą.⁹ Todėl bendradarbiaudami su privataus sektoriaus ir profesinio mokymo atstovais, sieksime, kad iki 2020 metų bent 40 proc. visų profesinio mokymo programų būtų organizuojamos pameistrystės būdu.

Šiuo metu Lietuvoje profesinis mokymas dažniausiai vykdomas mokykline mokymosi

⁹ Europos profesinio mokymo plėtros centras (Cedefop), Pameistrystės apžvalga. Lietuva. Aiškaus pameistrystės kelio ženklavimo link, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016, p. 71

forma. Tuo metu pameistrystė, nors ir reglamentuojama kaip viena iš profesinio mokymo formų, paplitusi tik labai nedideliu mastu. 2014 metų duomenimis, šia mokymo forma buvo parengta tik apie 800 kvalifikuotų darbuotojų¹⁰. 2013 metais profesinio lavinimo įstaigas iš viso baigė 14 748 mokiniai, įgiję pirminę kvalifikaciją, ir 19 572 asmenys, mokėsi pagal tęstinio profesinio rengimo programas¹¹. Lietuvoje pameistrystės programos dažniausiai įgyvendinamos vykdant ES lėšomis finansuojamus projektus tęstinio profesinio mokymo ir neformaliojo švietimo srityse. Pirminiame profesiniame mokyme, kai siekiama įgyti pirmąją kvalifikaciją, mokymas pameistrystės forma nėra įgyvendinamas. Todėl sieksime pakeisti šią situaciją pameistrystę pradėdami diegti pirminiame profesiniame mokyme. Taip profesinio rengimo sistema paruoš rinkos poreikius maksimaliai atitinkančius specialistus.

Manome, jog Lietuva galėtų sėkmingai sekti Vokietijos dualinio profesinio rengimo keliu, kuris užtikrina verslo poreikius atitinkančių specialistų pasiūlą darbo rinkoje ir sąlygoja mažą jaunimo nedarbą šalyje. Jau ketvirtus metus iš eilės Latvijoje pagal Vokietijos dualinio modelio principus sėkmingai įgyvendinama profesinio mokymo sistemos pertvarka, Lietuvoje galėtų būti įgyvendinta dar greičiau ir taip pat duotų teigiamų rezultatų.

Visų pirma Lietuvoje sieksime įgyvendinti mažos apimties pameistrystės projektą, orientuotą į tam tikras profesijas ir ūkio sektorius. Projektą planuotume įgyvendinti su profesinio mokymo įstaigomis, kuriose įrengti sektoriniai praktinio mokymo centrai ir kurios turi ilgametę sėkmingo bendradarbiavimo su verslu patirtį. Tikėtina, kad sėkmingai įgyvendinus pilotinį projektą, didėtų verslo įmonių susidomėjimas pameistrystės mokymo forma. Todėl taptų įmanomas nuoseklus perėjimas prie pameistrystės programų kituose ekonomikos sektoriuose ir profesinio mokymo įstaigose.

Užtikrindami finansines ir nefinansines paskatas, sukursime mechanizmą, kuris skatintų įmones priimti daugiau pameistrių ir aktyviai bendradarbiauti su profesinio mokymo įstaigomis. Viena iš tokių finansinių paskatų, galėtų būti pameistrių išlaidų kelionėms kompensacija, kurią kaip tinkamą nurodo ir patys darbdaviai¹². Taikysime tokias pagrindines nefinansines priemones:

- **įmonių įtraukimą į programų (modulių) rengimą ir tobulinimą,**
- **informavimo ir konsultavimo sistemos sukūrimą,**
- **viešą kokybišką mokymo paslaugas pameistrystės būdu teikiančių įmonių pripažinimą.**

Šiuo metu profesinio mokymo įstaigos neturi pakankamai motyvacijos (neretai ir finansinių išteklių bei personalo,¹³ arba mano jų neturinčios) aktyviai bendradarbiauti su verslu, vykdyti profesinį mokymą pameistrystės forma. Nors dalis profesinių

10 LR švietimo ir mokslo ministerija, Pameistrystė Lietuvoje. Poreikis it galimybės, Švietimo problemos analizė, 2014, p. 2

11 Ibid.

12 Ibid, p. 50

13 Ibid, p. 44

mokyklų pritraukia daug mokinių ir paruošia darbą lengvai susirandančius profesionalus, kur kas didesnę profesinių mokyklų dalis vis dar veikia neefektyviai. Šiandien Lietuvoje veikia ir tokių profesinio regimo mokyklų, kurias pabaigęs vienas iš keturių absolventų nesusiranda jokio darbo¹⁴. Todėl siūlysimė valstybinių profesinių mokyklų finansavimą susieti su kiekvienos iš šių mokymo įstaigų veiklos rezultatais. Šiems rezultatams matuoti įvesime aiškius kokybinius ir kiekybinius rodiklius:

- **profesinės mokyklos absolventų įsidarbinimo pagal įgytą profesiją ir suteiktą kvalifikaciją lygį (siektinas rezultatas – bent 70 proc. pagal profesiją įsidarbinusių absolventų);**
- **profesinės mokymo įstaigos absolventų verslumo lygį (kiek absolventų pradeda savo verslą);**
- **bendradarbiavimo su verslu mastą ir efektyvumą (verslo atstovų dalyvavimą rengiant mokymo programas, egzaminuojant studentus ir dalyvaujant profesinių mokyklų valdyme);**
- **mokinių skaičių, dalį mokymo programos laiko praleidusių užsienio mokymo įstaigose;**
- **kvalifikuotų profesijos mokytojų skaičių;**
- **dėstytojų su praktine patirtimi skaičių;**
- **pameistrystės forma vykdomų programų dalis.**

Tokiu būdu profesinį mokymą vykdančioms mokslo įstaigoms bus sukurtas realus pagrindas konkuruoti tarpusavyje pasiūlant rinkos poreikiams geriausiai pritaikytas ir nuolat atsinaujinančias programas bei paruošiant aukštos kvalifikacijos specialistus. Intensyvesnė profesinio mokymo įstaigų tarpusavio konkurencija taip pat prisidės ir prie optimalaus profesinių mokyklų tinklo kūrimosi.

3.3 Profesinio mokymo įstaigų valdymas – daugiau efektyvumo

Nuo 2003 m. valstybinėms profesinio mokymo įstaigoms yra sudaromos sąlygos iš biudžetinių įstaigų tapti viešosiomis, kad profesinio mokymo įstaigų veikloje dalininko teisėmis dalyvautų ne tik Švietimo ir mokslo ministerija, bet ir savivaldybės, darbdavių organizacijų atstovai, kiti socialiniai partneriai¹⁵. 2013 m. Lietuvoje veikė 25 tokio tipo profesinio mokymo įstaigos¹⁶. Nepaisant to, kad joms nepavyko pritraukti tiek privačių lėšų, kiek buvo tikėtasi, viešosios profesinės mokyklos veikia efektyviau už valstybines, tokį patį specialistų skaičių paruošdamos už mažesnes lėšas¹⁷. Norėdami

14 Sarafinas, G., Kaip pasitikrinti, ar pasirinkote gerą profesinę mokyklą, Reitingai, 2015 m. gruodis-2016 m. gegužė, p. 144

15 LR švietimo ir mokslo ministerija, Profesinio mokymo įstaigų pertvarka: siekis, galimybės, nauda, Švietimo problemos analizė, 2012, p. 2

16 LR švietimo ir mokslo ministerija, Profesinio mokymo įvaizdžio ir patrauklumo gerinimas, Švietimo problemos analizė, 2013, p. 4

17 LR švietimo ir mokslo ministerija, Profesinio mokymo įstaigų pertvarka: siekis, galimybės, nauda, Švietimo problemos analizė, 2012, p. 78

užtikrinti efektyvesnę profesinių mokymo įstaigų valdymą, ir toliau sieksime į jų valdymo struktūrą įtraukti naujų darbuotojų ieškančių ir rinkos pokyčius geriau už valstybės įstaigas jaučiantį verslą.

3.4 Modulinės profesinio mokymo programos – daugiau lankstumo

Profesinio ugdymo įstaigos visų pirma turi būti lankstesnės siūlydamos naujas, į rinkos pokyčius ir darbdavių poreikius orientuotas profesinio mokymo programas (modulius). Viena iš galimybių padėti asmenims greičiau ir efektyviau įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją yra modulinio profesinio mokymo sistemos įgyvendinimas Lietuvoje. Tai lankstus mokymo būdas leidžiantis įgyti pirminę kvalifikaciją, tobulinti jau turimus įgūdžius ar sėkmingai persikvalifikuoti.

2015 m. pabaigoje Lietuvoje buvo parengta 60 modulinė profesinio mokymo programų. 18 Šiais ir kitais mokslo metais modulinės profesinio mokymo programos bus įgyvendinamos praktikoje ir atliekama bandomojo laikotarpio stebėseną. Į pastaruosius procesus būtina įtraukti įmonių atstovus, kurie pateiktų savo siūlymus, kaip patobulinti modulinio profesinio mokymo programas ir užtikrinti sklandų visos profesinio rengimo sistemos įgyvendinimą.

Verslas turi būti tiesiogiai įtraukiamas ne tik į profesinio ugdymo programų kūrimą, bet ir į jų tobulinimą, atnaujinimą ir vertinimą. Taip bus užtikrintas tęstinis mokslo įstaigų ir verslo įmonių bendradarbiavimas gerinant profesinio lavinimo sistemos kokybę, optimizuojant mokymo programų skaičių ir užtikrinant, kad mokymo įstaigų siūlomų programų turinys atitinka rinkos poreikius. Užtikrinus verslo įmonių ir profesinio lavinimo įstaigų bendradarbiavimą, abi pusės prisiimtų atsakomybę už parengtą specialistų darbo įgūdžių kokybę ir atitikimą darbo rinkos poreikiams.

4. Aukštojo mokslo sistemos pertvarkos gairės

Tarptautiniai ekspertai atkreipia dėmesį, kad Lietuvoje neefektyviai panaudojama išplėtota mokslo ir studijų infrastruktūra, prastėjanti ir prieštaringa studijų kokybė, dideli dėstytojų ir tyrėjų krūviai, bet maži atlyginimai, neveiksmingas finansavimas, mažas valstybinių universitetų tarptautiškumas. Kad įveiktume iššūkius Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje labai svarbu įvesti minimalius reikalavimus (kriterijus), kuriuos turėtų atitikti kiekviena aukštojo mokslo įstaiga. Šie kriterijai turėtų skatinti:

- a) aukštųjų mokyklų persitvarkymą,
- b) efektyvesnį intelektualinio potencialo ir infrastruktūros panaudojimą,
- c) studijų ir mokslo kokybę.

Taip pat labai svarbu nacionaliniu lygmeniu susitarti dėl konkrečių šiai sistemai priklausančių institucijų – universitetų ir kolegijų – uždavinių ir vaidmenų valstybėje.

18 LR švietimo ir mokslo ministerija, Modulinio profesinio mokymo sistemos kūrimo ypatumai, Švietimo problemos analizė, 2015, p. 5

Lietuvos regionų poreikius atliepiančios ir aukštą studijų kokybę užtikrinančios kolegijos turėtų:

- **atsižvelgdamos į regiono, kuriame veikia, poreikius ir specializaciją, ruošti aukštos kvalifikacijos specialistus ir vidurinės grandies vadovus;**
- **glaudžiai bendradarbiauti su verslu ir regiono valdžia dėl konkrečių problemų sprendimo, inovacijų diegimo ir taikymo;**
- **bendradarbiauti su profesinėmis mokymo įstaigomis, skatinti pažangiausių profesinių mokyklų absolventus tęsti mokslus kolegijose;**
- **ilgainiui tapti regionų intelektualinį potencialą telkiančiais mokslo centrais.**

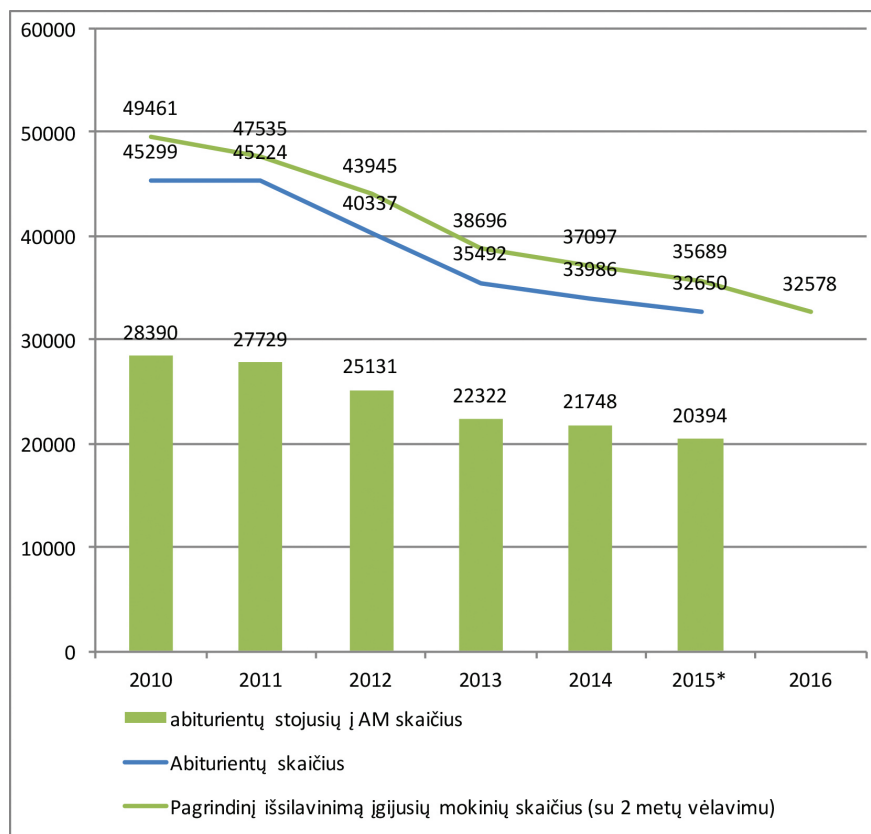
Tarptautiniu lygiu kokybe konkurencingi ir aukščiausio lygio gabumus ugdantys universitetai – šalies mokslo, intelekto ir kultūros židiniai – turėtų:

- **ugdyti aukščiausio lygio gabumus ir orientuotis į skirtingų sričių visuomenės, verslo, meno, kultūros lyderių visapusišką rengimą;**
- **investuoti į tarptautiniu lygiu konkurencingas studijų programas ir siekti tarptautinio pripažinimo, kad geriausiuosius bendrojo ugdymo mokyklų absolventus paskatintų aukštojo mokslo siekti Lietuvoje ir pritrauktų užsienio talentų bei aukščiausio lygio dėstytojų;**
- **vykdyti pažangiausių mokslinius tyrimus ir aktyviai bendradarbiauti su verslu dėl galimybių komercializuoti šių tyrimų rezultatus;**
- **kartu su nacionaline valdžia spręsti valstybės funkcionavimo problemas, prisidėti prie valstybės politikos formavimo ir gairių valstybės gyvenime brėžimo.**

4.1 Universitetų ir kolegijų tinklo pertvarka

Studentų skaičiui tolydžiai mažėjant (Pav. nr. 7), dalis aukštųjų mokyklų rūpinasi tik išgyvenimu. Todėl aukštojo mokslo srityje būtina įgyvendinti realią, o ne formalią aukštojo mokslo įstaigų konsolidaciją. Tokia konsolidacija valstybei padės sukonzentruoti išteklius, sutelkti turimą mokslinį potencialą, efektyviai panaudoti valdomą infrastruktūrą ir taip sudaryti prielaidas kokybiškesniam aukštajam mokslui užtikrinti.

Pav. nr. 7. Abiturientų, stojančių į aukštąsias mokyklas (AM) skaičiaus kaita

Šaltinis: LAMA BPO, LSD; Skaičiavimai: MOSTA; * negalutiniai duomenys

Aukštųjų mokyklų tinklo pertvarka vyks siekiant dviejų tikslų:

1. sukurti 2-3 nacionalinius universitetus, galinčius konkuruoti tarptautiniu lygmeniu su užsienio aukštosiomis mokyklomis, iš kurių bent vienas iki 2030 m. pateks tarp 100 geriausių Europos universitetų;
2. sukurti 10-ies Lietuvos regionų specializaciją ir regionų švietimo bei jų ekonominės plėtros tikslus atitinkančių kolegijų tinklą.

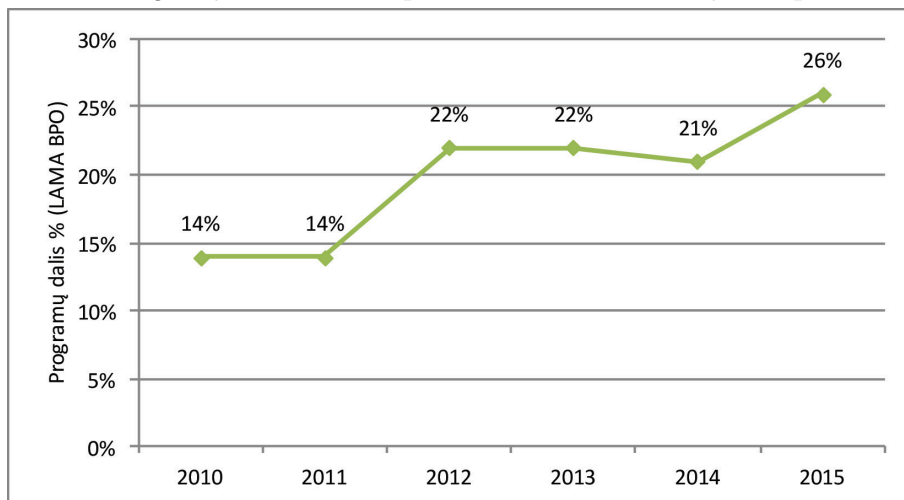
Siekdami sustiprinti Lietuvos aukštojo mokslo potencialą, aukštojo mokslo įstaigų konsolidaciją įgyvendinsime Seime priėmę būtinus politinius sprendimus. Pirmosioms savo noru susijungiančioms mokslo įstaigoms pasiūlysiame patrauklias finansines paskatas. Šios paskatos bus pasiūlytos kaip struktūrinės ES paramos pagrindu sudarytos plačios apimties mokslo finansavimo programos. Jose aukštosios mokyklos galės dalyvauti tik po susijungimo, atitinkančio valstybės iš anksto numatytus kriterijus.

4.2 Geresnės aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas

Siekiant geresnės mokslo ir studijų kokybės, vien universitetų ar/ir kolegijų tinklo optimizavimo neužtenka. Čia svarbus vaidmuo tenka aukštojo mokslo sistemos finansavimo pertvarkai. Manome, kad valstybė ir aukštojo mokslo įstaigos turėtų pasirašyti kokybės sutartis, kurios numatytų, kokių rezultatų kolegijos ir universitetai turi pasiekti, kad gautų papildomą finansavimą ir kas grėstų aukštosioms mokykloms nepatenkinus minimalių reikalavimų. Dėl šios priežasties sudarysime sąlygas, kad universitetas ar kolegija studijų finansavimą pagal studijų krepšelių ir stipendijų metodiką užsitikrintų tik tada, jei:

- visiems stojantiems taikys minimalų stojamąjį balą, kuris nuosekliai kils ir kels kartelę norintiems įgyti aukštąjį išsilavinimą bei gauti valstybės finansavimą. Sieksime, kad dar iki 2019 m. stojamasis balas į universitetus būtų ne žemesnis nei 3, o stojantiems į kolegijas – 2 balai;
- į studijų programą, atsižvelgus į studijų krypties specifiką, priims ne mažiau kaip 30 (technologinė, biomedicinos ir pan. studijų pakraipa) arba ne mažiau kaip 60 studentų (humanitarinių, socialinių studijų kryptis). Šio kriterijaus svarba išryškėja pastebint, kad į studijų programas palaiptiesniui priimama vis mažiau studentų (Pav. nr. 8). Sieksime, kad stagnuojančios, nepaklausios, žemą studijų kokybę teikiančios programos nebebūtų finansuojamos – labai aiškiai jas skirdami nuo aukštos kokybės, išskirtinius talentus rengiančių, specifinę pažinimo sritį studijuojančių programų, kuriose studijų masiškumas nėra privalumas. Atsižvelgę į aukštųjų mokymo įstaigų regioniškumą ir darbo rinkos poreikius, regionuose veikiančioms kolegijoms pastarajam kriterijui taikysime laikinas išimtis.

Pav. nr. 8. Programų, kuriose sutartis pasirašė nuo 1 iki 10 studentų, dalis (proc.)

Šaltinis: LAMA BPO. Skaičiavimai: MOSTA

Tam, kad aukštosios mokyklos iš esmės sustiprintų savo sėkmingiausias studijų programas ir mokslinę veiklą, joms reikalingas ir didesnis finansavimas. Tačiau norint, kad Lietuvos aukštasis mokslas būtų ne tik geriau finansuojamas, bet ir taptų išties konkurencingu tarptautiniu mastu, vien valstybės finansavimo nepakanka.

Užtikrinsime, kad trumpuoju laikotarpiu aukštajam mokslui skiriamas finansavimas nemažėtų net ir mažėjant studentų skaičiui. Todėl, mažėjant studijuojančiųjų skaičiui ir kylant stojamiesiems balams, proporcingai augs studijų krepšelio vertė. Trumpuoju laikotarpiu tai leis ne tik adekvačiau finansuoti aukštąjį mokslą, bet ir sparčiai kelti dėstytojų bei tyrėjų vidutinį darbo užmokestį.

Nors valstybė yra suinteresuota kokybišku aukštuoju universitetiniu mokslu, ilgai patys universitetai ir juose studijuojantys studentai turi perimti didesnę atsakomybę už aukštojo universitetinio mokslo finansavimą. Todėl siekiant užtikrinti socialiai teisingesnį, tvaresnį ir studijų kokybei pagrindus padedantį universitetų finansavimą, krepšelių sistema nėra optimaliausias sprendimas. Dabartinę aukštojo mokslo finansavimo tvarką būtina keisti taip, kad dalį studijų kainos apmokėtų pats studijuojantysis. Kad ši įmoka taptų pakeliamu įsipareigojimu, studijuojantiems pasiūlysiame patrauklias sąlygas gauti valstybės išduodamas paskolas studijų įmokoms padengti. Šią paskolą gavusieji ateityje ją turės gražinti tuo atveju, jei jų pajamos perkops valstybės nustatytą ribą. Išskirtinius mokslo pasiekimus demonstruojantys studentai galės pretenduoti į visą ar dalį įmokos padengiančias stipendijas.

Įvykdžius aukštųjų mokyklų tinklo konsolidaciją, universitetams pasiūlysiame motyvacinę sistemą, kuri Lietuvos aukštąsias mokyklas Vakarų valstybių pavyzdžiu skatins kurti savo neliečiamo kapitalo fondus (angl. *endowment funds*). Į šiuos fondus universitetai bus skatinami investuoti lėšas, gautas už parduotą universitetams priklausantį nekilnojamąjį turtą. Tam universitetams perleisime jų naudojamą nekilnojamąjį turtą (šiuo metu aukštųjų mokyklų NT joms patikėtas pagal panaudos sutartis). Veikiantys universitetų neliečiamo kapitalo fondai Lietuvos aukštosioms mokykloms padės įgauti daugiau autonomijos ir užsitikrins jų ilgalaikio ir savarankiško finansavimo (si) šaltinį.

Esame įsitikinę, kad aukštojo mokslo finansavimas turi būti susietas su bandymais sukurti proveržį atskirose mokslo srityse. Todėl papildomą finansavimą skirsime tiems universitetams ir tokioms studijų programoms, kuriomis siekiama sukurti aiškiais kriterijais ir rodikliais pagrįstas sėkmės istorijas, taip demonstruojant nacionalinę ambiciją aukštojo mokslo srityje.

Kelsime klausimą ne tik dėl optimalaus aukštojo mokslo įstaigų, bet ir studijų programų skaičiaus. Siekiant optimizuoti studijų programų kiekį, būtina periodiškai įvertinti esamą padėtį – tam reikalinga objektyvi kiekybinė ir kokybinė minėtų programų analizė. Ji įmanoma tik tuo atveju, jei studijų kokybės vertinimą atliekančios institucijos bus kiek įmanoma labiau atribotos nuo politikų daromos įtakos. Todėl reikalinga institucinė pertvarka šioje srityje veikiančių įstaigų (MOSTA ir Studijų kokybės vertinimo centro) pavaldumą perduodant Lietuvos universitetų steigėjui – Seimui.

Lietuvoje mokslinę karjerą tęsti ketinantiesiems jauniesiems akademikams pasiūlysiame

konkurencingesnes mokslinės veiklos sąlygas. Tą padaryti ketiname doktorantūros stipendiją susiedami su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu ir numatydami, kad tokia stipendija siektų nuo 85 iki 100 proc. vidutinio šalies atlyginimo dydžio. Taip matome būtinybę perpus padidinti vietų skaičių doktorantūros studijose.

4.3 Aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimas

Siekiant skatinti aukštojo mokslo sistemos (ypač universitetų) tarptautiškumą ir sukurti prielaidas protų atitekėjimui į Lietuvą (studentų ir dėstytojų), būtina skirti išteklių įsteigti prestižinėms magistrantūros ir doktorantūros stipendijoms studijuoti Lietuvoje. Šios stipendijos gavėjams valstybė turėtų pasiūlyti supaprastintas sąlygas likti ir toliau dirbti Lietuvoje.

Perspektyviems jauniems Lietuvos mokslininkams ir potencialo turintiems aukštojo mokslo pedagogams būtina valstybės finansinė pagalba įgyjant daugiau tarptautinės patirties geriausiose ir prestižiškiausiose Vakarų aukštosiose mokyklose. Todėl reikalinga įsteigti stipendiją, kurią gavęs Lietuvos pilietis įsipareigotų po studijų (mokslinės stažuotės) 3-5 metams grįžti dirbti į Lietuvą.

Lietuvos universitetus skatinsime kuo didesnę dalį studijų programų dėstyti ES kalbomis. Studijų programoms, kurių dalis (iki 30 proc. bakalauro programoje ir iki 50 proc. magistro programoje) bus dėstoma užsienio kalbomis, gaus papildomą valstybės finansavimą.

Gabiausi Lietuvoje besimokantys bakalauro ir magistro studijų studentai įgis galimybę aukštesnės pakopos studijas tęsti geriausiuose Europos universitetuose. Mainais už įsipareigojimą grįžti ir dirbti Lietuvoje, tokiems studentams valstybė padengs iki 100 proc. studijų ir pragyvenimo kaštų.

4.4. Mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų vystymas

Nors valstybės vykdomų investicijų į mokslą ir technologijas apimtimi Lietuva neatsilieka nuo ES šalių vidurkio, šiandien pinigai paprasčiausiai iššvaistomi – pagal inovacijų diegimą ES esame ketvirti nuo galo. Šiuo metu Lietuvoje vykdomas mokslinių tyrimų ir inovacijų finansavimas bei valdymas nėra efektyvus. Taip nutiko, nes finansavimas vykdomas per daug fragmentuotai, o visos valdymo struktūros politiniame lygmenyje (vyriausybėje ir ministerijose) trūksta ekspertinio lygmens, kuris veiktų atskirai nuo mokslo bendruomenės savivaldos lygmens.

Neguodžia ir kiti rodikliai – inovacijų poveikis ekonomikai Lietuvoje yra pats prastiausias ES. Europos Komisija savo metinėje 2016 m. Lietuvos būklės apžvalgoje pripažįsta, kad Lietuvai pereiti prie daugiau pridėtinės vertės sukurančios ekonomikos toliau trukdo neadekvati ir suskaldyta mokslinių tyrimų ir inovacijų politika, prastos valdymo sistemos, gerai veikiančių MTEPI finansavimo alternatyvų stygius. Taigi Lietuvos inovacijų politika nėra pakankamai orientuota į ekonomikos konkurencingumo didinimą, pati politika nėra veiksminga.

Lietuvoje moksliniams tyrimams skiriamas ES lėšas valdo Mokslo taryba, Mokslo,

inovacijų ir technologijų agentūra, Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras, Švietimo ir mokslo bei Ūkio ministerijos. Kiekviena jų disponuoja atskirais biudžetais arba atsakomybėmis. Sistema yra išskaidyta ir joje svarbiausia vaidmenį vaidina pačių mokslininkų savivaldos principai. Todėl vyriausybė yra nepajėgi įvardinti prioritetinių sričių, kurioms bus teikiamas didesnis valstybės dėmesys.

Antroji problema, susijusi su vangia MTEPI plėtra – mokslo tyrimų ir inovacijų sektoriui šiuo metu trūksta reikiamos kvalifikacijos darbuotojų. Kvalifikuotų tyrėjų trūkumas visų pirma susijęs su jiems mokamais perpus žemesniais nei ES vidurkis atlyginimais. Didelis geografinis šių žmonių mobilumas ir tarptautinė darbavių konkurencija dėl protų reiškia, kad studijas baigę talentingi Lietuvos tyrėjai paprasčiausiai neturi finansinių paskatų likti ir dirbti mūsų šalyje.

Esame pasirengę pakeisti susidariusią situaciją priimdami konkrečius sprendimus:

- parengti Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos strategiją, kuri įtvirtintų šios politikos integralumą ir valstybinį koordinavimą, skatintų verslo investicijas į MTEPI ir naujų produktų kūrimą, didinant valstybės rizikos dalijimąsi su verslu, remiant tyrėjų įdarbinimą įmonėse bei šių darbuotojų tarpsektorinį mobilumą;
- stiprinti reikalingas bakalauro studijų programas, steigiant specialias stipendijas, kad gambiausi studentai galėtų studijų patirtį įgyti geriausiuose ir reikalinguose Vakarų universitetuose;
- stiprinti reikalingas magistro studijų programas, papildomai finansuojant Lietuvos mokslinių tyrimų laboratorijas, kviečiant autoritetingus užsienio dėstytojus ir sudarant galimybes magistrantams savo magistrinius darbus rengti geriausiuose užsienio šalių universitetuose;
- perspektyviausiems jauniems mokslininkams finansuoti doktorantūros ir post-doktorantūros studijas geriausiose pasaulio mokslo įstaigose;
- finansuoti paralelinių geriausioms pasaulio laboratorijoms mokslinių tyrimų laboratorijų kūrimą Lietuvoje;
- vykdyti geriausių iš Lietuvos kilusių mokslininkų susigrąžinimo į Lietuvą programą finans iškaite remiant jų laboratorijų įkūrimą mūsų šalyje;
- mokslo slėniams išskelti aiškius ir pamatuojamus rezultatus (KPIs), susietus su verslo ir mokslo bendradarbiavimu, mokslinių tyrimų komercializacija ir įregistruojamų patentų skaičiumi;
- sukurti MTEPI žinių panaudojimo valstybės sektoriuje sistemą;
- sudaryti sąlygas ilgalaikėms tyrėjų stažuotėms valstybinėse institucijose, kompensuojant tyrėjų atlyginimus iš atitinkamos institucijos biudžeto ir nustatant konkrečius tyrimų tikslus;

integruoti MTEPI gaunamas žinias į valstybės sprendimų priėmimą, įstatymų leidžiamąjį ir vykdomąjį procesą;

5. Mokymosi visą gyvenimą teikiamos galimybės

Vis aktualesniu tampa darbuotojų gebėjimas nuolat tobulėti, plėsti ir gilinti savo žinias, taip reaguojant į XXI amžiaus technologinius iššūkius darbo aplinkai. Todėl labai svarbu, kad darbuotojams būtų suteiktos galimybės sėkmingai atnaujinti profesinius įgūdžius savišvietos, mokymų įmonėse ar mokymo programų profesinio švietimo įstaigose keliu. Dėl šios priežasties, Lietuvai būtina lanksti kompetencijų tobulinimo ir persikvalifikavimo galimybes užtikrinanti švietimo sistema.

Šiuo metu nemažai specialistų susiduria su darbo rinkoje atsiradusiais pasiūlos ir paklausos iškreipymais, kai norint prisitaikyti prie besikeičiančios darbo aplinkos, tenka keisti profesiją. Vis greičiau vykstant darbo procesų automatizacijai, šios tendencijos artimiausioje ateityje tik spartės. Siekiant laiku reaguoti į XXI amžiaus keliamus iššūkius dirbantiems – vis ilgėjanti darbingą amžių, būtinybę keisti savo profesiją ir tradicines profesijas pakeičiančių technologijų įsivyravimą kasdienybėje – Lietuvos darbo rinkoje turime sukurti realų, o ne tariamą mobilumą.

Deja, šiuo metu Darbo biržos siūlomas perkvalifikavimo modelis beviltiškai atsilieka nuo ketvirtosios pramonės revoliucijos iškeltų iššūkių ir dirbantiems nesuteikia galimybės sėkmingai pakeisti profesiją. Todėl būtina sukurti ir įgyvendinti naują skirtingų sričių ir institucijų ribas peržengiančią profesinio perkvalifikavimo programą. Tokia programa ilgainiui turėtų į vieną efektyviai veikiančią sistemą įtraukti geriausius rezultatus pagal absolventų įsidarbinimo statistiką ir lankstų reagavimą į darbo rinkos pokyčius rodančias mokslo įstaigas ir privačias įmones.

Todėl valstybė turi sudaryti sąlygas perkvalifikavimo srityje veikti verslams, per trumpą laiką galintiems efektyviai perkvalifikuoti darbuotojus ir suteikti jiems darbo rinkos poreikius atitinkančias kompetencijas. Tai pagyvintų talentų cirkuliaciją ekonomikoje ir leistų laiku reaguoti į naujai atsirandančią paklausą paslaugų ekonomikoje. Kartu su geresnėmis trumpalaikėmis socialinėmis garantijomis darbą keičiantiems ar jo neseniai netekusiems žmonėms, tokia tvarka ilgainiui leistų atsisakyti dabartinio neefektyvia Darbo biržos veikla paremto perkvalifikavimo modelio.

Lietuvos ir kiekvieno besimokančiojo ateitis priklauso nuo valstybės ryžto investuoti į išsilavinimą. Todėl siūloma sistemine švietimo pertvarka yra vienas svarbiausių valstybės politikos uždavinių. Tik sėkmingai įgyvendinę šią pertvarką, padėsime pagrindą skleistis intelektualiai klestinčiai ir kiekvienam sąžiningai dirbančiam žmogui gerovę užtikrinančiai valstybei.

